

Христо АНДОНОВ-ПОЛЈАНСКИ

ЕДЕН ИЗВЕШТАЈ ОД 1920 ГОДИНА ЗА СИТУАЦИЈАТА ВО СОЛУН И ВО ПРИМОРСКА МАКЕДОНИЈА

РАЗДЕЛБАТА на Македонија помеѓу балканските држави, што беше легализирана со Букурешкиот мировен договор од 1913 година и санкционирана на Париската мировна конференција од 1919 година, губелно се одрази врз нејзиниот натамошен развиток. Раскината беше дотогашната економска и политичка поврзаност на земјата, нејзиниот историски континуитет. Со тоа трите дела на Македонија во новосоздадените општествено-политички и економски услови беа подложени на силна денационализација и асимилација, на економска експлоатација и на политичко угнетување. Иако во трите дела на Македонија господареше буржоаски режим, во секој поодделно од нив можеме да забележиме извесни специфичности, особено во политичкиот и економскиот развиток.

Тие специфичности во општествено-политичкиот и економскиот развиток на трите дела на Македонија можеме поавтентично да ги констатираме во изворните архивски материјали, кои, со скорешното отворање на современите фондови во архивите, стануваат сè повеќе достапни за јавноста. Таков еден интересен изворен материјал успеавме да пронајдеме во британската официјална архива во Лондон (Public Record Office), во кој на мошне аргументиран начин се изложени специфичностите во настанатите промени во Солун и во Приморска Македонија по завршувањето на Првата светска империјалистичка војна. Тоа е содржано во опширниот извештај на британскиот генерален конзул во Солун В. А. Сمارт (W. A. Smart), кој го испратил до Лордот Гренвил (The Earl Granville), британски амбасадор во Атина, на 25 март 1920 година.

Извештајот на В. А. Смарт се состои од 25 страни чукани на машина. Во него се разработени мошне интересни проблеми од повоените промени и развитокот на Солун и на Приморска Македонија. Основната концепција на извештајот е да даде една аргументирана илустрација на новонастанатите услови по војната, обидите за политичкото и економското стабилизирање на новата

грчка власт, промените на границите и нивниот одраз врз Солун и Приморска Македонија и економската заинтересираност на западните држави, посебно на Британија, во оваа ситуација. Извештајот обилува со проблеми. Тие се документирано подвлечени. Низа појави се протолкувани со доза на објективност и непристрасност. Лајтмотивот е да се истакне што донеле новонастанатите промени по војната и што претставува губењето на природната политичка и економска поврзаност на еден ваков регион каков што бил Солун и Приморска Македонија.

Со набележување на настанатите промени во Солун по војната и неговата реконструкција, В. А. Сمارт се осврнува и на карактеристичните појави и во западниот и источниот дел на Приморска Македонија. Тоа се детални описи на реконструкцијата, економиката, здравството, комуникациите, агрикултурните особености, финансиските проблеми, снабдувањето, незадоволството на работничката класа и нејзините акции преку немири и штрајкови да ја подобри својата положба и да ја отстрани политиката на репресалии. На посебен третман е подложена економската ситуација на Солун и неговата запоставеност за сметка на Пиреј. Тоа е образложено со појавите на лошо администрирање како во Солун, така и во цела Приморска Македонија. Типични примери се набележани во конкретниот внос и извоз на Солун и во економската заинтересираност на западните држави, посебно на Велика Британија и нивните конкурентски борби на овој терен.

Во својот извештај В. А. Смарт се обидува да ги подвлече причините за замреноста на Солун на неговите политички и економски предности како емпориум на Македонија. Тој ја изнесува општата заинтересираност за обезбедување на неговиот природен излез, да биде воопшто вистински емпориум и на југо-источна Европа. За таа цел В. А. Смарт предлага да се изврши европска интервенција на железниците за да се осигури неговиот меѓународен углед и да се искористат во вистинската смисла на зборот неговите географски и економски предности како централно пристаниште на Егејот.¹⁾

Со извештајот на В. А. Смарт веднаш биле запознаени британските политички и економски фактори. Амбасадата во Атина извештајот го препратила до „Одделот за прекуморска трговија“ при Форен Офис и Министерството за трговија, а последниот го препратил до политичкиот оддел на Форен Офис на 6 мај 1920 година.²⁾

Според белешките во пропратните хартии на документот го констатираме големото внимание што овој извештај го предизвикал во политичкиот оддел на Форен Офис. Така, А. Купер (А.

¹ W. A. Smart — The Earl Granville. Salonica, 25th March 1920, (PRO-FO 371) 3607. Political. Balkans. 1919—20).

² Foreign Office and Board of Trade. Department of Overseas Trade, 6.5.20. (PRO-FO 371/3607).

Соопре) од Фореп Офис, во своите белешки од 8 и 10 мај 1920 година, високо го оценува овој извештај како мошне значаен и интересен, како од политичка, така и од трговска гледна точка.³⁾ Тука се присутни епитетите за мошне добро напишаниот извештај и за неговите мошне успешно нагласени политички рефлексии. Затоа и се алудира дека неговото место било првин да се испрати на Фореп Офис, а не на „Одделот за прекуморска трговија“. Во образложението се нагласени поглавните точки во извештајот на В. А. Смарт. Некои од нив се поздравени и прифатени, а други се поставени под критичко набљудување. Особено барањето за интервенција е подложено на критика како неизводливо поради постоечкиот грчки режим и поради непрактичност. Се нагласува и овдека неспособноста на новата грчка власт веднаш да се снајде во новата ситуација и дека било потребно време за стабилизација.⁴⁾ Тоа е придружено со друго набележување за сомнителност во таква една стабилизација и за реформирање на ситуацијата.⁵⁾

Извештајот на В. А. Смарт содржи мошне интересни набљудувања на настанатата ситуација во Солун и во Приморска Македонија по Првата светска империјалистичка војна. Неговата разработка на проблемите е изведена мошне успешно, аргументирано и верзирано. Со оглед на досега познатото,⁶⁾ овој извештај ќе придонесе за ново расветлување на приликите, како политички, така и економски, во овој дел на Македонија.

Во прилог го објавуваме досега непознатиот извештај на В. А. Смарт во превод и во факсимили.

³ Во оригиналот е забележано: „This is a very interesting and important despatch, from a political as well as from a commercial point of view“. (PRO-FO 371/3607).

⁴ PRO-FO 371/3607 (A. Cooper, May 10. 1920).

⁵ Ibidem.

⁶ Види: Д. Зографски, Г. Абаџиев, А. Митрев и М. Керамитчиев, Егејска Македонија во нашата национална историја. Скопје 1951, 289—387; Ј. Мојсов, Околу прапањето на македонското национално малцинство во Грција. Скопје 1954, 207—239; Историја на македонскиот народ. Кн. III. Скопје 1969, 247—260 (Библиографија, 480—481); Британски публикации: Х. Андонов — Полјански, Британска библиографија за Македонија, Скопје 1966, 348—352; Најнова грчка литература: *Quinze Ans de Bibliographie Historique en Grèce (1950—1964)* Athènes 1966.

ДО
 ЛОРДОТ ГРЕНВИЛ⁷⁾
 итн. итн. итн.
 Британска легација, Атина

Мој Лорде,

Поради непотполност во организацијата на мојата служба не бев во можност да го информирам Вашето Лордство за економскиот развој во мојата конзуларна област. Со оглед на моето раководење овдека, јас можам да направам малку повеќе од извештај за текуштата работа на генералниот конзулат. Меѓутоа, пред да ја напуштам оваа должност, јас мислам дека ќе биде од значење да Ве известам за импресиите, што ги добив за ситуацијата во оваа провинција од лични набљудувања за време на мојот престој во Солун и за патувањата што можев да ги направам во западна и источна Македонија. Во врска со тоа, јас сакам, да се повикам на мојот извештај № 68 од 11 септември од минатата година, во врска со проблемот на транзитната трговија во Солун.

Западна Македонија, која, во големо пространство, беше поштедена од крајно острата војна, е напредна и задоволна под татковското раководство на нејзиниот љубезен управител г-н Илиакиа.⁸⁾ Халкидик, оддалечен од бурите на минатите неколку години, продолжува да вегетира, назадничаво и спокојно. Надвор од овие две фаворизирани области, ситуацијата во Грчка Македонија е лоша. Оваа состојба на работите главно се должи на неспособноста на администрацијата да се бори со проблемите поставени со уништувањето на Солун за време на пожарот⁹⁾ и Источна Македонија за време на траењето на војната.

Во Солун сега се чувствува општ недостиг на канцеларии, дуќани, складови, хотели, станбени згради. Трговците се принудени да плаќаат претерани станарини за непогодни простории. Повеќе влијателни елементи од трговската средина емигрираа поради тешкотиите да дојдат до простории како за нивната трговија, така и за пристојни станбени живеалишта. Отсуството на подносиливи хотели ги декуражира трговците да го посетуваат Солун. Јас лично познавам случаи кога патници од британските куќи патувајќи за Левантот намерно го беа изоставиле Солун на својот пат, поради неговата лоша репутација во поглед на станбената удобност. Недостатокот и скапоти-

⁷⁾ Лорд Гренвил (The Earl Granville), британски амбасадор во Атина во 1920 г.

⁸⁾ Илиакиа-грчки Управител на западна Македонија. Во понатамошниот текст се среќава и како-Илиакис.

⁹⁾ Види поподробно: Нота на грчката влада, 26. III. 1919 г. (PRO-FO 608/44. Peace Conference. (Brit. Del.) 1919); A. Andréadès, Les Conséquences Économiques de la Campagne de Macédoine sur la Grèce. — L'Armée d'Orient (Paris 1932), 136—140; E. A. Gardner, Salonica and the Great Fire. — Chamber's Journal (London) 1937, 253—256.

јата во трговијата и во станбените живеалишта го намалува стандардот на живеење и го обврзува поголемиот дел од населението да живее во необична запустеност. Тешкотиите во патот на реконструкцијата се делумно неизбежни. Сегашните чинења на материјалите и на работата, оскудицата на работници во градежништвото, ќе претставуваат во работата на реконструкцијата неизмерна тешкотија. Овие природни тешкотии беа комплицирани со административната неспособност. Планот на новиот град уште се разработува. Солун е воглавно трговски град. Тој има извесни привлечности и како град е погоден за живеење. Планот што е одобрен од грчката влада покажува еден величествен град комбиниран со сите предности на трговијата и на станбениот центар поставен како една европска престолнина. Сега нема место за еден ваков град било каде во Левантот. Системот на експропријацијата, прекумерната големина на парцелите, вредноста на земјата, методот на плаќањето, предизвикаа опозиција кај соствениците, кои беа присилени да го поправат својот посед, а тоа предизвика покачување во вредноста, од што резултираше неприклучното подобрување на градот. Одложувањето на Министерот за врски да продолжи со разработувањето на шемата предизвика друга легитимна неправда. Изгледа дека само г-н Папаанастасиу ја сознава потребата од извесна модификација на шемата. Меѓутоа, сомнително е, дали ја има способноста тој да се извлече или Солун од сегашнава збрка. Ако некаков брз напредок се направи, планот ќе се редуцира на пристојни пропорции, парцелите ќе оситнат, вредноста повторно ќе се разгледа. Финансиската и индустриската комбинација, со владината поддршка, ќе биде потребна да се соберат средства и материјали за реконструкција. Не може да се очекува адекватно извршување од приватната иницијатива во сегашните услови. Ситуацијата беше студирана од француско-грчка комбинација, за која „Société de Construction des Batignolles“ и „Société Française d'Enterprises“¹⁰ се интересираат. На сегашните купувачи им беа најдени само половина дужина парцели и тие дрски шпекуланти се од стара Грција. Досега вистинската реконструкција уште не е почната.¹¹

Урнувањето во источна Македонија за време на неизбежниот тек на војната и смисленото уништување од Бугарите е значително.¹² Одделот за реконструкција под раководството на г-н Мавсон Помладиот, составен на полно од британски архитекти и инженери, ги надгледуваше и ги црташе плановите преку целата година. Одделот беше постојано попречуван со опструкциите на Министерот за врски, од кои тој зависеше. Работата беше продолжително оддолжувана поради недостиг на средства или од недоволна одговорност кај властите да соберат суштински информации. Г-н Мавсон размислува да си даде оставка, и сомнително е дали и повеќето британски инженери и архитекти ќе продолжат да работат во такви услови, за кои тие сметаат дека се штетни за нивната професионална репутација. Единствениот видлив резултат од дејноста на Одделот се гледа во дрвените бараки изградени како привремени засолништа за бездомните селани во повеќето

¹⁰ Француски друштва за градбени работи.

¹¹ Види исто: M. Fedden, *Sister's Quarters: Salonika*. London 1921, 221.

¹² Види поподробно: *Rapport de la Commission Interalliée en Macédoine Orientale*. 1919. (PRO-FO 608/44).

оштетени подрачја. За време на патувањето низ струмската долина и околу Пангеин јас заклучив дека селаните гледаа на овие бараки како на единствен придонес на владата за реконструкција на источна Македонија. Во меѓувреме, некои од понапредните селани, очакани од државната помош, започнаа да градат куќи на нивна сопствена сметка и наспроти плановите за реконструкцијата по научни линии. Можеби овој процес ќе продолжи и селата на источна Македонија ќе бидат постепено реконструирани на стар начин и со ориентално запоставување на потребите од модерна хигиена. Грчката влада со својата апатија ја пропушти шансата, што се создаде од војната, за свропеизација на овие села, со тоа несвесно ја спаси незащитената провинција од естетските неволи.

За чудење е што не дојде до зарази поради неуспехот на властите да ја ублажат пренаселеноста причинета од општото уништување на градот и селото. Овој имунитет за сите е многу значаен ако се земе приливот на бегалци од сите видови, како што се скорешните руски бегалци и ранетите, инфицирани со тифус. Чумата и колерата се појавува обично на есен но се искоренува пред да може да се прошири. Имаше обични спорадични манифестации на силаници. Тифусот се држи под контрола и може да го сними ако политиката кон растроените руски бегалци во оваа тажна измачена провинција се напушти. Ова ограничување на заразните болести се должи на напорите на Д-р Копанарис, директорот за здравје, кој работеше упорно да ја сочува Македонија од зарази.

Ако грчка Македонија силно страдаше под дејството на Бога и на луѓето, војната ѝ донесе најпосле голема среќа. Сојузниците ѝ оставија на провинцијата бројни перфектни патишта покриени со камен. Тие набргу се запустуваа. Грците досега не направиле ништо да го сочуваат ова наследство, можеби серскиот пат, големо количество камен скоро истолчен, лежи долж патиштата очекувајќи да се употреби. Овие убави патишта, ако се запостават во другата година, ќе се вратат во условите на нормалната македонска патна линија. Тие претставуваат скапоцена заоставштина, која изгледа Грците се подготвуваат да ја жртвуваат. Крајно недостатна сума беше одредена за нивното обновување и управителот беше неспособен да најде некој претприемач да ја земе работата во предвидениот рок.

Иако тие ги запоставиле задачите на реконструкцијата и на издршката, грчката влада ангажира две претпријатија од највисок ранг за развиток на Македонија, особено за дренажа на струмската долина и за изградба на дел од железничката линија од Драма до Кавала. Сер Џон Џексон Компанијата ја надгледуваше Струмската долина за последните дваесет месеци и прегледот веројатно не ќе биде комплетен пред крајот на сегашнава година. Да се надеваме дека грчката влада не ќе отстапи од овој план. Плодородноста на овој регион, кој Турците го наречуваа „Долина на златото“, беше долго време познато. Таа само го очекува дренажот за да ги исполни тие надежи. Главниот издатоци, веројатно ќе се надомести за неколку години од новите извори на приходи што се установени. Во поглед железничката линија Драма — Кавала, господата Прајс Вилс и Компанија презедоа надгледување на оваа линија минатото лето и есен. Овој дел на линијата ќе задоволува една видлива потреба и може да биде корисно претпријатие.

Тоа може, меѓу другите предности, да ја олесни работата над тутунот, кој е еден од најголемите новогрчки активи. Сегашнава врска помеѓу Драма и Кавала, кои се, два само од трите града и трговски центри во источна Македонија, се поддржува со многу лош пат, кој во зимата е непреоден за моторен сообраќај. Изгледа дека има извесна надеж во тоа дека грчката влада ќе дејствува поттикнувачки во врска со извештајот претставен од групата за надзор. Ниедно ново индустриско или рудно развивање не беше направено и ништо очевидно не е направено да се обнови јавната доверба во Македонија. Наближува рокот на траењето на концепцијата дадена на компанијата Миларс за градежно дрво и трговија за сечење на градежно дрво во шумата на планината Вермион, и компанијата не сака повторно да ја обнови. Дрвото е многу меко и претпријатието нема финансиски успех. Локалниот раководител наскоро замина за Англија за да ги дискутира прашањата со директорите.

Приносот на тутунот минатата година беше помал отколку во предвоените години и се смета да изнесува околу шест милиони оки (7.500 тони). Селаните не се вратија по своите села со достатен број потребна стока што ја поседуваа во времето на сезоната за сееење. Меѓутоа, квалитетот на приносот беше многу висок поради фактот што повеќето од почвата стоеше необработена неколку години. Планот за сееење оваа година одразува едно производство еднакво на она од предвоените години, околу осум до десет милиони оки (околу 10.000 до 12.600 тони). Работните немири беа прилично општи во фабриките за тутун, каде работниците се добро организирани и агресивни. Главната причина за раздор беше прашањето за извозот на необработениот тутун. Поради општото наголемување на цените од американските компании, се намалија цените, што се одрази на економскиот ефект со извезување на необработениот тутун. Очевидно дека обработката би чинела помалку во Америка. Ако оваа тенденција стане општа, голем број работници ќе ја изгубат својата работа. Оттука се јави протестот на организираниите работници. Се појави прашање за привремено прекинување на работата, но тоа ќе стане акутно ако необработениот тутун се извезува во големи количини. Во поглед на платите, компаниите им направија значителни концесии на нивните работници но успешно пропадна штрајкот на крајните елементи, чии барања беа значително неприфатливи за работодаделите. Меѓутоа, последново е далеку да биде крај на нивните работнички неволи.

Наспроти незадоволувачката ситуација во Грчка Македонија, не може да се каже дека страдањата на населението било во Солун или во внатрешноста се дојдени до крајна граница. Се разбира, имаше повеќе просперитет во градот и селото, благодарение на големата сума пари внесена во овие подрачја од сојузничките армии. За несреќа, нема знаци дека богатството што е внесено во Македонија од војната да е употребено за развој на внатрешноста. Тука има општ недостиг на доверба во силата на управувањето и таа недоверба ги наведува домородците да ги задржуваат своите пари или да ја напуштаат земјата. Земјоделскиот развој на внатрешноста е попречуван од несигурноста на законите за експропријација. Принципите на овие закони се без сомневање одлични. Големите чифлизи (земјоделски имоти),

наследството на угнетувањето под турските феудални бегови, не можат да се оправдаат со демократските принципи на земјопоседниците, што преовладуваат во наше време. Од друга страна во Македонија населението е намалено. Големи подрачја земја остануваат незафатени и некултивирани. Сопствениците на земја со доволно причина докажуваат дека е апсурдно да им се одземаат нивните култивирани земјишта, кога на селанските сопственици им стои на располагање доволно земја што сега лежи необработена. Тие ја обвинуваат централната влада за прифаќање на ваквата експропријациона политика од изборни причини и без да ги земат предвид специјалните услови што преовладуваат во Македонија, кои, на пример, не можат да се споредат со оние, при оправданата експропријација на големо, во Тесалија. Аргументите на овие заинтересирани групи мора да се гледаат со сомневање и непристрасната личност ќе потврди дека нема во Македонија многу случаи во кои експропријацијата е справедлива и корисна. Но, исто така е очигледно дека една неостроумна примена на законот ќе придонесе уште повеќе земја да се постави вон од обработка. Во многу места селаните немаат познавање ни капитал потребен за корисна обработка на земјата. На некои земјоделства каде што селаните тешко заседнуваат, земјата се обработува од случајни работници ангажирани од непостојаните елементи на населението, како што се Циганите. Да се прекине со таков имот во сегашниот момент, би било очигледно неочекувано. Нема сомневање дека владата смета на грчката емиграција од Кавказ и Турција за да го собере потребниот вид селански сопственици. Некои доселеници од Кавказ, со кои јас можев да дојдам во контакт, изгледа дека се од одличен тип и многу погодни за земјоделска работа. Тоа е, меѓутоа, сомнително колку долго климатските услови во Македонија ќе им одговараат ним. Јас се плашам дека овие цврсти, здрави Грци од Кавказ брзо ќе подлегнат на маларијата, на пример, во Струмската долина. Освен овој проблем за пронајдување селани за распределба на имотот, тука постои и друга тешка опасност за неизбежна примена на експропријационите закони. Сигурно е дека нивното воведување ќе биде повлијаено од политички обѕири. Венизелитите ретко ќе експроприраат, а тие што имаат или се сомнителни дека имаат опозиционерски тенденции, ќе бидат првенствени жртви на овој експеримент. Македонија е главно анти-Венизеловска и злобата на мнозинството ќе биде засилена ако нивните богати и мошне влијателни членови ќе ги најдат своите успешни интереси жртвувани во полза на малцинството на бескрупулозни клиенти, кои неизбежно шпекулираат со било која влада во Грција. Шансите за смирување ќе бидат според тоа сè уште натамошен ризик.

Вештачки просперитет се стекна во време на сојузничката окупација, кој во извесна големина ги ублажи тешкотиите предизвикани од скапотијата на живеењето. Меѓутоа, тоа предизвика страв дека со паѓањето на драхмата во иднина ќе има големи тешкотии со залихите во грчка Македонија. Прашањето на снабдувањето веќе станува акутно. Очевидно еден вид на државен монопол за внос на храна се планира. Согласно на оваа идеја Владата ќе употреби кредити што ги поседува во Америка за купување на овие стоки со кои трговците не ќе можат да си конкурираат бидејќи ги немаат овие олеснувања на размената. Постојат извесни незгоди во овој план. Владата

никогаш немаше потребно знаење, ниту машинерија за корисна експлоатација на пазарното производство. Во поглед на високо централизираната форма на грчката администрација, монополот ќе дејствува од Атина. Финансиските интереси на престолнината силно ќе имаат влијание врз Владата по ова прашање за нејзиното сопствено предимство, а за штета на Македонија. Потребите за консумација во стара Грција секогаш ќе имаат предимство. Македонија често ќе биде со недостатна храна додека Атина ужива во изобилие. Освен тоа, приличен дел на солунската трговска заедница ќе биде исфрлен од работа. Извесен предлог беше направен со формирање група на солунските трговци под надзор на владата која ќе може да внесува брашно, за што има потреба, и дека владата ќе и стави на располагање на оваа група потребни средства. Внесеното брашно ќе се контролира од месниот оддел за снабдување и само умерен профит им се допушта на трговците. Можно е оваа сугестија да се искористи во аранжманите што евентуално ќе се направат за добивање од странство на погодна рата на расположиви средства за потребите на животот во Македонија. Отсуството на индустрискиот пролетаријат и продолжувањето на воениот закон им овозможи на грчките власти да се справат со какви и да било манифестации на незадоволство на работничката класа. Но сомнително е дали оваа обична политика на репресалии може неограничено да се одржи. Ситната буржоазија страда дури повеќе од обичните работници поради големата скапотија на животот. Овој растеж на народното незадоволство е особено опасен во внатрешноста, која е наклонета да ги поврзе своите несреќи со Венизелоскиот режим.¹³) Ситуацијата уште нема возбудлива загриженост поради големото изобилство на стока. Но, овие стоки се исцрпуваат и, ако размената продолжи да биде неповолна, ситуацијата може да се измени и ќе ја примора грчката влада на активна заинтересираност. Се чувствува недостиг на шеќер во Солун. Со замена на локалните стоки Владата е склони на реквизиција на пратки од шеќер во транзит за Србија. Нема сомнение дека повеќе е корисно да се внесува шеќер во Србија, каде што високите цени преовладуваат, наместо на локалниот пазар, каде овој артикал не секогаш е под илузорна контрола. Но, ограничувањето на оваа транзитна трговија во интерес на македонскиот потрошувач со самоволно испорачување на стоката, можеби ургентно потребна во Србија, е кратковидна политика. Тоа природно ќе ги раздразни Србите, кои не се без средство за одмазда, тоа ќе ја дезорганизира солунската трговија. Можеби извесен систем на пропорционално дозволување за внесување на шеќер може да ги спаси тешкотиите.

Постојаното подобрување на прехранбената ситуација може најдобро да се реши со развиток на вносната трговија со негрчкиот хинтерланд. Македонија, кога беше единствена под турско господство, не само што сама се задоволуваше со житарици, туку исто така извезуваше значителни количини. Апсурдно е за Грција да се изарчи со малата размена, преку купување по високи премии, во Америка, наместо да ги користи поволните услови кај

¹³ Режимот установен во Грција во 1916 година од Елефтериос Венизелос (1864—1936), познатиот грчки дипломат и државник. За него види: S. V. Chester, *Life of Venizelos*. London 1917, 321; A. Βαϊζῆς 'E. Βενιζέλος. 'Αθῆναι 1965, 168.

кејзините непосредни соседи. Но развитокот на вносната трговија од внатрешноста може да се осигура само ако на Србите им се дадат погодности во транзитната трговија на Солун.

Трговската ситуација во Солун може вообичаено да се разгледува единствено од гледна точка на транзитната трговија. Иако отсуството на статистики ја прави пресметката повеќе или помалку непроценета, јас мислам дека може да се калкулира дека 70 проценти од вносот, повеќе од житариците, во Солун се за транзит во одделните правци. Солун единствено егзистира како дистрибутивен центар и, ако го изгуби тој карактер, неговото засенување е неизбежно.

Отсечувањето од Солун на неговиот природен хинтерланд за време на Балканските војни беше една економска несреќа за југо-источна Европа. Грците не направија ништо да ја ублажат штетата направена на трговијата од неприродната економска разделба на полуостровот во полза на националните аспирации. Во разгледувањето на сегашната незадоволителна состојба на работите, би било препорачливо да се истакне привремената форма од постојаните фактори на проблемот.

Најочевидни фактори на привремениот вид се царинската пренатрупаност и контролата на размената.

Царинската пренатрупаност се должи на сојузничката воена окупација на голем дел од царинските складови. Како резултат на тоа стоките остануваат со денови на кејовите или во корабите, при што се изложени на Кудливоста на времето или на зачестена кражба. Британските воени власти немаат можност да ги надгледуваат засолништата, што ги окупираат тие сè додека не се ослободат од залихите на военен материјал, кој чека да се утовари за различни правци. Корабите на британската влада ретко се ставаат на располагање и засега процесот во чистењето ќе се одолжи. Изгледа пожелно е што Министерството за муниција нема да инсистира за утоварување во кораби на британската влада. Залихите мора да се чистат споредбено брзо ако власта допушти да се утоварат на секој расположив кораб. Било каквите додатни трошоци што ќе се покажат, ќе се компензираат од добивката на британската трговија, која страда од сегашнава пренатрупаност. Складишните погодности, кога одново ќе се воспостават од царините, ќе ги задоволат сегашните потреби во поглед на редуцираниот волумен на трговијата.

Видејќи правилата за контрола на размената се воведени во цела Грција, нема потреба јас нив да ги анализирам овдека. Во принцип тие се секако неизбежно озаконети. Но нивното приложување во едно пазариште како што е Солун, би било несреќа. Солунскиот трговец го употребува вносот за да ре-експортира главно во Србија. Порано, тој ги купуваше стоките за своја сметка во Европа и ги складираше нив тука во вистински магацини¹⁴), приватни магацини под званичен надзор. Овие стоки тие постепено ги распоредуваат на најповолните пазари. Српскиот вносувач обично доаѓа во Солун и купува на лице место од овие определени стоки. Правилата за размена ставајќи крај на оваа трговија. Локалниот трговец не може да извезува

¹⁴ Таканаречените: „entrepôts réels“.

стоки во Србија освен со гаранцијата дека тој во определеното дадено време ќе даде сведоштво дека ќе внесе стока за одредената сметка или дека нема да купи за драхми стоки за извоз. Опасноста во оваа ситуација установена од овие рестрикции е очевидна. Српскиот вносувач е принуден да оди на директни релации со земјата што произведува и солунскиот трговец е ставен надвор од овој план. Солун престанува да биде трговско средиште и дегенерира како напреден центар. Србинот, којшто го најде својот пат во земјите што произведуваат, може да најде корист во продолжувањето на овие директни односи и тоа со солунскиот среден човек. Возможно е дека сегашните економски услови ја бараат оваа жртва од Солун. Јас мислам дека грчката влада наполно се изложува на опасност. Во секој случај јас се сомневам дека можностите на ситуацијата биле внимателно испитани од компетентните власти. Една комисија, која ги претставува финансиските и трговските интереси е установена за да ја студира положбата и да утврди дали има некој метод на смирување на интересите на грчката размена со овие на Солун, како трговско средиште на Балканот. Пред сè, грчката есенцијална функција е таа на средниот човек и тој е обврзан во сегашново трговско самоубиство на Солун. Значајно е што тој се обидува да пронајде извесни начини за да ја отстрани оваа херојска крајност.

Перманентните фактори на транзитниот проблем се соперништвото со Пиреја и грчката административна непотпалност.

Нема сомневање дека Солун е жртвуван заради Пиреј. Финансиските и трговските интереси на Пиреј имаат силно влијание над владата. Тие имаат предност да бидат близу до централните власти, а Македонците се далеку од центарот на покровителството. Оваа пирејска клика немаше скрупули да ги потчини интересите на голема Грција, реализацијата на племенските долгоодгледувани соништа, да ја стесни кратковидната политика, во чии насоки е концентрирана грчката трговија пред портите на престолнината. Преку своето влијание кај Владата, оваа клика ја употреби административната машина да му додева на Солун и да ја скршнува трговијата кон Пиреј. Каков апсурден спрег носеше оваа политика можеше да се види минатата година во постапката со товарињето на житото. Овдеша кога Пиреј страдаше од акутно натрупување, кога доковската работа беше ретка и скапа, кога Македонија имаше ургентна потреба од брашно по можни најниски цени, корабите со жито под привилегија на грчката влада беа истоварувани во Пиреја, отука товарите се претоваруваат за Солун. Во повеќето административни акти, кои дејствуваат спротивно на судбината на Солун, може да се откријат рацете на оваа себична клика и изгледа нема непосреден изглед за спас од ова потиснување.

Факторот на грчката административна неодговорност е повеќе од сериозен и основен. Грчката администрација е високо централизирана. Дискреционите права на провинциските власти се безначајни и за најнезначайни прашања треба да се упатат до Атина за решение. Атинското министерство е често пати некомпетентно, општо неинформирано за локалните услови и секогаш задоцнува да дејствува. Кога на оваа досадна процедура ќе му се додаде недостатокот на извежбани локални службеници, можеби ќе е изненадувачки што работите не се толку многу лоши колку што изгледаат. Оваа

расипана администрација дејствува, се разбира, во сите гранки на провинциската дејност, но посецијални интереси има во нејзините односи со трговијата на Солун.¹⁵) Турчинот беше дури административен понекомпетентен отколку Гркот, но тој остави висока управа во пристаништето, царините и железниците во странски раце. Неговата апатија, иако таа пречеше за развитокот на провинцијата, не пречеше за движењето на трговијата. Гркот е повеќе завислив на странското мешање и неговата административна некомпетентност е позитивна пречка за трговијата. Во едно транзитно пристаниште сите видови прашања, незначайни и значајни, што постојано се појавуваат треба да изискуваат либерална интерпретација на правилата за доаѓање до брзи решенија, за да не може движењето на трговијата неправилно да се ограничува. Транзитната трговија со Србија силно страдаше, таа уште страда од педантното воведување на разновидни одредби, од постојаните одолжувања со заплетканите известувања до Атина, од некомпетенцијата на помалите локални службеници. Опструкцијата ги раздрази Србите и тоа е очајание за солунскиот трговец, кој жално гледа назад на олеснувањата што ги уживаше во деновите на турското владеење.

Децентрализацијата е лек, кој е универзално употребуван и генералниот управител, со одобрување на г-н Венизелос, ја студира, во консултација со началниците на локалните департмани, шемата на децентрализацијата на Македонија. Меѓутоа, тука има тешки приговори за непосредно воведување на овие принципи во еден поширок размер. Локалната управа, за да биде поуспешна, бара извежбани службеници и го контролира јавното мислење, што се изразува преку избраните собранија. Ни еден од овие елементи не постои денес во Македонија. Грција се издигна многу брзо и нејзините неколку извежбани службеници се незадоволни со проширувањето во нејзините нови територии. Општинските собранија во Македонија се составени преку официјално именување со ненадејното префрлување на широките овластувања од министерствата на провинциските администрации, што може во овие услови да биде далеку од милостиња. Министрите во Атина се некогаш компетентни: тие се повремено дури и чесни. Во секој случај, тие се светски луѓе, чија визија се проширила преку контактите со владеечките кругови во западна Европа. Нивната контрола дава извесна сигурност дека додека тие нема да ги симпатизираат провинциските интереси, индивидуалните проблеми на локалните населенија ќе се разгледуваат без ништожна злоба. Таква сигурност не се дава од препотентните локални администрации, кои често се составени од неуки тесногради неранимајковци. Г-н Адосидес,¹⁶) со кого јас имав случај да го дискутирам ова прашање академски е претпазлив на овие опасности од децентрализацијата. Неговото решение на тешкотите ќе биде во правец на ослободување на локалните администрации од зависноста на министрите во Атина и да ги потчини нив кон генералниот управител кој ќе биде, се разбира, одговорен пред кабинетот. Тој рече дека тој му направил сугестија во овој правец на г-н Венизелос, кој шеготно забележал дека тој (г-н Адосидес) сака да владее како турските

¹⁵ За ова исто: Macedonia. Greek administration. — The Times 20th March 1919, 9.

¹⁶ Истиот се среќава напишан во формите: Adosides, Adossides, и Andossides, Adessides,

владетели. Неудобноста од концентрирањето повеќе сила во рацете на генералниот управител е можеби помалку сериозна отколку овој сегашен систем. Ако гувернерите беа избирани со загриженост и ако се развиваше локалната репрезентативна контрола, промената ќе беше, јас мислам, насочена кон доброто. Г-н Адосидес, на пример, или г-н Илиакис, генералниот управител на Западна Македонија, не може да се верува дека ќе ја злоупотребат својата власт. Јас не сум така сигурен за г-н Геџис, генералниот управител на источна Македонија. Сепак, тоа е избор на ѓаволи, а и извесни опасности треба да се имаат предвид. Сегашнава состојба на работите не е само штетна за странските трговски интереси но претставува опасност за венизелитичкиот режим. Македонците се така незадоволни со оваа несреќна атинска контрола во нивните работи, што тие веројатно би ја поздравиле секоја промена на режимот во надеж на олеснување. Од грчката окупација наваму тие беа постојано под венизелитичка администрација и нивното искуство не беше среќно. Тие се немоќни да разберат дека владеењето на било која друга политичка партија би било исто така лошо, ако не и полошо. Престижот на детронираниот монарх, „Ослободителот“ на Солун,¹⁷) е уште голем. Тука е исклучок да сретнеш вистински венизелит меѓу подобрите Грци, па сепак, обично, некои се обидуваат да ги изразат своите антивенизелитички мислења, но тоа не го прават кон странците. Продолжителното лошо управување со Македонија од сегашнава атинска олигархија и од нејзините провинциски сателити силно придонесува да се стимулираат ројалистичките симпатии. Јас малку се сомневам дека еден плембисцит во Македонија би бил ефективен со реална гаранција за непристрасност и имунитет, дека ќе покаже значително мнозинство во полза на бившиот крал. За среќа, во Грција, како и во други европски земји, владата која „прави“ избори мисли да влијае врз избирачите во своја корист. Сè уште е непретпазливо да се обрнува внимание на општото незадоволство, кое, наспроти на административното задушување, може евентуално да најде помош во ефективното непријателство на владата од г-н Венизелос.

Наспроти на административната опструкција, волуменот на вносот во Солун изгледа дека се зголемува прилично постојано за време на последните дванаесет месеци. На Србија ѝ се ургентно потребни мануфактурни стоки и нив мора да ги добие преку Солун, не е прашање на какви тешкотии ќе се најде. Меѓутоа, кога порачките од надвор ќе се постават пред опаѓањето на драхмата и на натамошното опаѓање на динарот, ќе бидат тука извршени поочевидно отколку со значителното опаѓање во вносот. Сегашната рата на размената за долар и фунта стерлинг е неповолна, затоа тие мора да ја ограничат трговијата со Англија и Америка, со сегашните главни снабдувачки земји. Отсуството на статистики не дава можности за било каква анализа на вносот и јас предлагам само да се дискутира прашањето на меѓународната конкуренција во општи линии.

Барањето е поголемо отколку набавувањето, така што засега нема конкуренција во вистинската смисла на зборот. Англија беше немоќна да се бори со порачките, кои солунските фирми сакаа да ги пласираат таму и

¹⁷ Се мисли на кралот Константин, кој бил истеран од Венизелос поради неговото германофилство во 1916 година.

другите производни земји на Европа беа дури помалку подготвени да се сретнат со балканските барања на нивните производи. Сегашнава состојба на работите не предвидува повеќе од нејасна индикација на странската конкуренција, која ние ќе ја сретнеме во иднина.

По ратификацијата на мирот со Германија бившите солунски претставници на германските фирми побрзаа во Берлин со надеж да најдат расположиви стоки за извоз. Тие се вратија со песимизам и разочарани поради идното набавување на капацитетите од Германија. Досегашната количина на германските стоки, кои повеќето преку Ротердам со кралските холандски кораби се префрлуваа во Солун, сега е занемарена. Очевидно централна Европа, само преку предноста на географската позиција, мора да игра еден значаен дел во трговијата на Балканот и да не лиши нас од трговската работа која сега ние ја монополизираме, поради економската потиштеност на нашите последни непријатели. Времето на нивното појавување на овие пазари зависи од политичките и економските фактори, кое е над сферата на мојата компетенција.

Изгледот на американската конкуренција може да се изрази со рамнодушност. Американците ќе снабдуваат со прехранбени производи, масти и минерални масла, во кои ние не можеме да конкурираме и неколку американски специјалитети како што се автомобили, машини за шиене, машини за пишување, вагони, извесни видови машинерија, орудија итн. Во другите главни линии ние или нашите европски ривали мора нив да ги истераме од пазарот. Американецот не е трговец, нити тој сè уште господари со елементите на странската трговија. Тој не е доволно скрупулозен во извршување на порачките. Со квалитетот на неговите производи, дури со неговата агрикултурна машинерија не е задоволен македонскиот купувач. Тој е натаму попречен уште и од далечината и од сегашната премија на доларот која што туку е забранета. Меѓутоа, Американците се повеќе оптимисти отколку јас, што се однесува до нивните изгледи во Македонија. Тие прават голема претстава со својата активност овдека. Нивниот генерален конзулат е совршено пополнет со службеници и екипиран. Нивниот Црвен крст ја рекламира нивната милосрдност и американските мануфактури нашироко и влијателно. Еден американски бесплатен диспанзер беше установен во градот. Американското училиште и мисија се зацврстуваат, ги обновува нивните образовни напори. Американската И. М. К. А. (Y. M. C. A.)¹⁸ настојува да добие доверба кај грчките војници, американските разурнувачи регуларно го посетија пристаништето. Локалниот печат работи да им даде публицитет на американските работи и личности. Сите овие забрзани и скапи активности имаат предимно економски цели, кои се одредени да разочараат.

Франција не изгледа дека е опасен конкурент. Таа не е претприемчива во трговските работи. Нејзината најголема особина беше надмоќната вештина и општата тенденција на времето, му дава предност на квантитетот место на квалитетот. Сомнително е колку време ќе им треба на Французите да можат да се адаптираат на дегенерираните вкусови на обичниот потрошувач денеска. Ние не би можеле да ги лишиме нив од нивното водство во луксузната

¹⁸ Односно: „Младинска Христјанска Асоцијација“ („The Young Men's Christian Association“).

трговија и нивниот материјал и спиритуалното инвестирање во овие делови, мора ним да им даде угледно значење во трговската работа. Тие веројатно ќе играат значителна улога во реконструкцијата на градот, ако тој воопшто се реконструира. Тие размислуваат за агрикултурна претприемчивост во Македонија и генералот Бониер има шема за финансирање на експлоатацијата на агрикултурното земјиште во еден поширок размер. Тој, како поранешните европски пионери во Грција, веројатно ќе најде дека административните тешкотии ќе го спречат неговиот проект и можеби ќе биде неуспешен. „Трговското Биро“,¹⁹⁾ под закрила на францускиот конзулат, продолжува да ги рекламира француските стоки, но неговата активност изгледа дека е повеќе од академска природа. Француските претприемачи тука заслужуваат внимателно надгледување, но нема потреба тоа да ни причини нам голема загриженост.

Белгија, иако таа го направила своето нормално економско опоравување, е ограничена тука да ја стекне својата позиција во метали (железни шипки и плочи, железен лим, телеграфски тељ, железни клинци и шрафови), во чиста кожа и прозорско стакло. Кај некои од овие артикли ние ќе можеме да конкурираме со неа успешно, во другите перспекти успешната конкуренција е сомнителна.

Шпанија прва се појави на овој пазар за време на војната, поради фактот дека ниедна од обичните европски снабдувачки земји не можеше да го снабди со сите стоки. Шпанските стоки се бедни по квалитетот, но тие уште доаѓаат во постојани, но скромни мерки, едноставно поради недостиг на залихи насекаде. Кога условите во Европа ќе станат понормални, Шпанија природно ќе се повлече од овој пазар.

Италија е во голема мерка најопасен конкурент во сегашно време. Таа индустриски се издигна од војната и таа има многу дефинитивни амбиции во овие делови. Баронот ди Сан Северино, кој беше назначен пред две години за Трговски делегат на Македонија, не покажуваше желба да ја заземе својата должност во Солун, додека во последно време покажа значителен реторичен ентузијазам во Италија околу италијанската трговија со Балканот. Секако неговото ораторство покажува малку знак за било какво поблиско запознавање со фактите, неговите прекорнувања на италијанските стопански луѓе очевидно паднаа на поволна почва. Во секој случај, италијанскиот економски удар во источниот Медитеран е видлив и неминовен. Нејзината пловидба, со сегашното додавање на одличните кораби на австрискиот Лојд, што таа го присвои, се здоби со адекватен транспорт. Таа има предност што е во близина на пазарот. Таа произведува скромни производи по цена и квалитет, особено погодни за овој пазар. Тука постои добро италијанско училиште и голема италијанска колонија, организирана да соработува со нејзиниот Конзулат, кој е опремен со особје и отскоро се пресели во раскошните квартави. И покрај политичките услови во Италија, кои не-должно го попречија нејзиното опоравување од ефектите на војната, таа е ограничена да стане овдека силен конкурент. Нејзината конкуренција е очевидно незгодна во текстилот.

¹⁹⁾ Односно: „Office Commercial“.

Јас имам чест да Ви го приложам овдека меморандумот на активниот вице-конзул г-н Кусден во врска со пловидбата на Солун.²⁰)

Треба да се одбележи дека ниеден од корабите на регуларните британски служби не предвидува да се поврзе со Солун при враќањето од патот, па сепак многу ретко еден или два од нив навратуваат тука при нивното враќање од Црно Море. Постои нерегуларно управување на корабите од Англија, кои носат специјален товар на враќање од Солун, како што е магнетитот. Треба да се одбележи дека Англија, Италија и Америка најдобро стојат во пловидбата и дека француската пловидба е уште безначајна. Италијанските кораби се поврзуваат со Солун прилично често по нивното враќање од патот и ова реципрочно движење на трговијата е, се разбира, во италијанска корист.

Заклучувајќи го овој преглед на економската ситуација во грчка Македонија, јас би сакал да го нагласам интересот што го има судбината на Солун за нас. Солун може единствено да го оправда своето постоење како еден емпориум и транзитно пристаниште на Балканст. Во мојот извештај № 68 од 11 септември минатата година и, се разбира, во овој извештај, јас настојував да покажам како тешко оваа витална функција на Солун е компрометирана од лошото грчко управување. Јас имам необични симпатии за Грците. Се сомневам дали на било која друга должност јас имав така задоволителни односи со високите локални власти, цивилни и воени, и со неслужбениот персонал. Јас не ги демам предрасудите на моите сонародници тука, односно на Грците. Тие предрасуди имаа често невредни мотиви. Странците под Турците имаат привилегирани позиции, кои често пати беа злоупотребувани без казнивост. Тие ги изгубија своите поволни позиции со доаѓањето на Грците и нивната огорченост општо се манифестираше со омаловажување на сè што беше грчко. Не се попушташе при тешкотиите што ги имаше младата држава, скоро спасена од корумпираното служење на вековите, од една администрација ненадејно суочена со проблеми да најде службеници за територијата удвоена по големина, на ненормалните услови на секогаш продолжителната војна, што ја следеше грчката окупација. Не е направено сметка што е извршено во стара Грција и ветувањето дека ваков успех ќе се достигне за конечната благосостојба на новите територии. Но, штом се прави попуштање за својствените околности на случајот, најпријателската критика тешко ќе потврди дека Грците се добри администратори. Тие се интеллигентни и претприемчиви, тие ги гледаат работите од европски агол, тие се полни со патриотизам и тие имаат многу други квалитети. Но административната способност не е единствен нивни квалитет. Додатното проширување на територијата, што тие ја добија, ќе ги запира нивната натамошни административни средства и ќе има спротивна реакција во Солун. Можеби по две генерации ќе се создаде задоволителна класа на извежбани службеници, кои ќе бидат во можност адекватно да се борат, ако не бриљантно со проблемот на големиот емпориум, како што е овој. Но, во меѓувреме, Солун може да биде трговски мртов или нема долго да има Грци. Трговијата не може да си дозволи да чека и ако се спречува

²⁰ Овдека не се приложува.

во еден правец, мора или силно да се отстрани пречката или да се бараат други канали за нивното преминување.

Јас се осмелувам да мислам дека, кога поургентните проблеми се на располагање, ние нив ќе ги разгледаме сериозно, и дали ние можеме да останеме пасивни посматрачи на опаѓањето на Солун. Ние сме сега главни вносувачи на Балканот и Солун е наше главно влезно пристаниште. Возможно е нашата трговија да се приспособи на разместување, секако тоа не е сигурно. Економската машинерија тука е приспособена на нашата предност. Долго воспоставуваните врски установуваат вредносни особини во трговијата. Ако ова движење на трговијата е разместено, ние можеме да се бориме со незгодата на нашите конкуренти за да се установиме во новите центри на распределбата. Меѓутоа, можеби нашите економски интереси во овие делови не се витални со што се оправдува активниот интерес за судбината на Солун. По сето, Балканот е навистина пазар за европскиот континент повеќе, отколку Велика Британија. Нашиот предвоенен волумен во балканската трговија беше капка во океанот на британската светска трговија. Сега, ние имаме лавовски удел во вносот, едноставно, бидејќи индустриски ние можевме поскоро да се обновиме отколку другите европски производители, кои страдаа повеќе од нас во војната. Но, на крајот на Континентот, во поглед на географските предности и на попогодната природа на нејзините производи, е одредено да дојде токму тука. Со таков еден проспект пред нас, ние можеби можеме да дозволиме во поглед на опструкцијата на оваа трговија да се најде решение во прибраноста. Останува да се испита дали нашите политички интереси не се поврзани за прашањето на Солун.

Ако е во наш политички интерес дека Грците треба да го држат егејскиот брег, ние можеме тешко да бидеме дезинтересирани за економскиот проблем на Солун. Тешко е да се верува дека енергичните словенски населенија од внатрешноста постојано ќе се согласуваат со економското исклучување од Егејот со една тесна линија на грчка крајбрежна земја. Нивниот немир ќе биде нагласен, ако нивниот пристап кон Јадранот е ограничен. Најсигурен пат да се консолидира грчката доминација долж егејскиот брег и да стивне балканската треска е, да се обнови Солун во неговата природна функција на емпориум за југо-источна Европа. Тоа може единствено да се даде со еден вид на европска интервенција. Оваа интервенција може крајно да се ограничи единствено во држењето отворени каналите на трговијата помеѓу Европа и Балканот преку Грција. Може да се има предвид установувањето на Слободно пристаниште во Солун под европска техничка контрола и со наложување на слична контрола над железниците: Солун—Гевгелија и Солун—Битола. Контролата ќе биде ефективна и слободна од грчкото административно мешање во работите на подробностите. Јас не мислам, на пример, дека видот на помош, што го дава Француската железничка мисија, дека ќе биде задоволителен. Таа Мисија има неадекватна извршна сила и нејзиниот совет не треба да се има предвид. Можеби, може да се најде можност да се овласти контролата на една Меѓународна комисија, во која Грција еднакво би била претставена со Силите заштитници, Англија и Франција. Овие две сили, кои не можат да се осомничат за територијални барања во Македонија, изгледа дека се специјално квалифицирани за водечки удел во

ваков еден план. Несомнено Италија и Србија исто така ќе бидат претставени во Комисијата, и подоцна, кога споменот од војната сосема ќе папса, а и Бугарија исто така. Поволната прилика за установување на контрола може да се реши со заеми, кои Грција несомнено ќе ги бара од Англија и Франција за развиток на нејзините нови територии.

Таков еден план може да изгледа непрактичен. Возможно е да се најде извесен лек на овие линии, но да е помалку драстичен. Можеби дури некоја интервенција во овој поглед може да биде надвор од прашањето. Во тој случај, ние треба да бидеме подготвени за идно опаѓање на Солун и за можноста дека словенската матица, сега затворена во внатрешноста, може еден ден да се распрсне низ неприродните економски насипи и да слезе кон Егеј, со насилствено присилување за абдикација на грчкиот суверенитет, што би било поекстремно отколку да се инсистира на нејзиното согласување за многу ограничена техничка контрола од пријателските западни сили врз пристаништето на Солун и неговите врски со хинтерландот.

Јас имам чест да бидам, и тн.

(Потпишан) В. А. Смарт

(PRO-FO 371/3607. Political. Balkans. 1919—20)

Hristo Andonov- POLJANSKI

AN ACCOUNT OF THE SITUATION IN SALONICA AND COASTAL (AEGEAN) MACEDONIA IN 1920.

(S u m m a r y)

In this contribution the author presents a report on the situation in Salonica and Coastal (Aegean) Macedonia in 1920. The writer of this general account was the then British Consul in Salonica, W. A. Smart, who sent it to the British Ambassador in Athens, Earl Grenville, on 25th March 1920.

The report deals with particularly interesting questions in connexion with the situation in Salonica and Coastal (Aegean) Macedonia. It is significant because it deals with hitherto unknown questions concerning the situation in these regions immediately after the end of the First World War, and there is a scarcity of material on this period.

The account treats questions of a political and economic character. It deals with the general political and economic situation, the treatment of Macedonia in Greek politics immediately after the end of the First World War and the new Greek administrators' manner of governing these parts of Macedonia. At the same time the economic potential of Salonica is mentioned, and that of the Coastal Area as a whole, and also the attitude of the great states to this area, particularly from an economic point of view.

This report, which is presented in translation and in facsimile, will bring considerable light to bear upon questions from Macedonian history, especially on conditions in Salonica and Coastal (Aegean) Macedonia immediately after the end of the First World War.

Salonica,

25th March 1920.

19800
MAY 7 1920No. 18 Confidential.

My Lord,

Owing to the inadequacy of my office organisation, I have been unable to keep Your Lordship informed of economic developments in my Consular district. With the means at my disposal, I could do little more than despatch the current business of the Consulate General. Before leaving this post, however, I thought it might be worth while recording, for your information, the impressions I have received regarding the situation in this province from personal observation during my sojourn at Salonica and the journeys I was able to make in Western and Eastern Macedonia. I would, in this connection, invite a reference to my despatch No. 68 of September 11th last dealing with the problem of the transit trade at Salonica.

Western Macedonia, which, to a great extent, was spared the extreme rigours of war, is prosperous and contented under the paternal rule of its kindly Governor General, Mr. Iliakia. The Chalcidice, remote from the storms of the last few years, continues to vegetate, backward and tranquil. Outside these two favoured regions, the situation in Greek Macedonia is bad. This state of affairs is mainly due to the failure of the Administration to cope with the problems posed by the destruction of Salonica through fire and of Eastern Macedonia through process of war.

L.S./

The Earl Granville, G.C.V.O.,

etc. etc. etc.,

British Legation, ATHENS.

In Salonica there is a general lack of offices, shops, warehouses, hotels, residences. Traders have to pay extravagant rents for inadequate premises. Many influential elements of the Commercial community have emigrated owing to the difficulty of procuring either offices for their business or decent residential quarters. The absence of tolerable hotels has discouraged business-men from visiting Salonica. I have personally had knowledge of cases in which travellers of British houses touring in the Levant have deliberately omitted Salonica from their round owing to its ill-repute in the matter of lodging accommodation. The shortage and dearth of business and residential quarters keep up the cost of living and oblige a large section of the population to live in promiscuous squalor. The difficulties in the way of reconstruction are partly inevitable. The present costliness of materials and labour, the lack of workmen in the building trades, would alone render the task of reconstruction exceedingly difficult. These natural difficulties have been complicated by administrative incompetence. The plan of the new town is altogether too elaborate. Salonica is essentially a trading city. It has few attractions as a residential town. The plan approved by the Greek Government contemplates a magnificent town combining all the advantages of a business and residential centre on the lines of an European capital. There is at present no place for such a city anywhere in the Levant. The system of expropriation, the excessive size of allotments, the valuation of the land, the method of payment, have all excited the opposition of the proprietors, who object to being compelled to receive their property on terms considered in view of an increase in values to result from impracticable town improvements. The procrastination of the Minister of Communications in proceeding with his elaborate scheme has

provided/

Handwritten notes in the left margin: "Paris" and "London" with a vertical line and some scribbles.

provided another legitimate grievance. It seems that even Mr. Papanastassieu has realised the necessity of some modification of the scheme. It is doubtful, however, whether he has the ability to extricate himself or Salonica from the present imbroglio. If any rapid progress is to be made, the plan will have to be reduced to more modest proportions, the allotments made smaller, the valuations reconsidered. A financial and industrial combination, with Government support, will be necessary to provide funds and materials for the reconstruction. No adequate achievement can be expected from private initiative in present conditions. The situation is being studied by a Franco-Hellenic combination, in which the Société de Construction des Batignolles and the Société Française d'Entreprises are interested. At present purchasers have been found for only half-a-dozen allotments, and these daring speculators are from Old Greece. So far the actual reconstruction has not even begun.

The ruin in Eastern Macedonia through inevitable process of war and deliberate destruction by the Bulgars is considerable. a Department of Reconstruction under Mr. Lawson Junior and composed almost entirely of British architects and engineers has been surveying and drawing up plans for over a year. The department has been consistently thwarted by the obstruction of the Ministry of Communications, from which it depends. Work has continually to be suspended owing to lack of funds or failure of responsible authorities to supply essential information. Mr. Lawson contemplates resigning, and it is doubtful whether many of the British engineers and architects will continue to serve in conditions which they regard as detrimental to their professional reputation. The only visible results of the department's activities are the wooden sheds run up as temporary shelters for the homeless peasants in the more damaged regions. During a journey through the Struma valley and round

the Panghaeen I gathered that the villagers regard this hutting as likely to be the only contribution from the Government towards the reconstruction of Eastern Macedonia. Meanwhile, some of the more prosperous peasants, in despair of state succour, have begun to build houses on their own account and in defiance of the plans for reconstruction on scientific lines. It is probable that this process will continue and that the villages of Eastern Macedonia will gradually be reconstituted in the old manner and with Oriental disregard for the niceties of modern sanitation. The Greek Government, by their apathy, are letting slip the chance the war has provided of Europeanising these villages, thus unconsciously saving the defenceless province from aesthetic disaster.

It is surprising that epidemics have not resulted from the failure of the authorities to relieve the housing congestion caused by the general ruin in town and country. This immunity is all the more remarkable in view of the influx of refugees of all kinds, and lately of Russian refugees and wounded infested with typhus. Plague and cholera appeared as usual in the autumn but were stamped out before they could spread. There have been the usual sporadic manifestations of small-pox. Typhus has been kept under control and would disappear if the policy of dumping Russian refugees on this sorely tried province could be abandoned. This limitation of infectious disease reflects credit on Dr. Copanaris, Director of Health, who has worked hard to preserve Macedonia from epidemics.

If Greek Macedonia has suffered severely through act of God and man, the war has bestowed on it at least one great blessing. The Allies have bequeathed to the province a number of perfect metalled roads. These are rapidly falling into disrepair. The Greeks have hitherto done nothing to preserve this heritage, though as on the Serres road, piles of flint ready broken lie along the roads awaiting use. These fine highways, if neglected/

neglected for another year, will revert to the condition of the normal Macedonian track. They constitute a valuable asset, which the Greeks appear prepared to sacrifice. A quite insufficient sum was allotted to their repair, and the Governor General has been unable to find any contractor willing to undertake the work on the terms offered.

Although they have neglected the tasks of reconstruction and maintenance, the Greek Government have initiated two enterprises of the highest importance for the development of Macedonia, namely the draining of the Struma valley and the construction of a branch railway-line from Drama to Cavalla. Sir John Jackson Ltd. have been surveying the Struma valley for the last twelve months, and the survey will probably not be completed before the end of the present year. It is to be hoped that the Greek Government will not shelve this scheme. The fertility of this region, which the Turks used to call "Valley of Gold", has long been notorious. It only awaits draining to fulfil its promise. The capital expenditure involved would probably be recovered in a few years from the new sources of revenue thus created. With regard to the Drama-Cavalla railway, Messrs. Price Wills and Company undertook a survey of this line last summer and autumn. This branch-line would supply an obvious need and could hardly fail to be a profitable enterprise. It would, among other advantages, facilitate the movement of tobacco, which is one of New Greece's greatest assets. At present connection between Drama and Cavalla, which are two of the only three towns and trade centres of Eastern Macedonia, is maintained by a very poor road, which in winter is generally impassable for motor traffic. There seems to be some hope that the Greek Government may act promptly on the report presented by the survey-party. No new industrial or mining developments have occurred and

none are likely until public confidence in Macedonia is restored. The concession held by the Millars Timber and Trading Company for cutting timber in the forest on Mont Vermion is approaching its expiration, and the Company may not want to renew it. The wood is too soft, and the enterprise has not been a financial success. The local manager has recently gone to England to discuss matters with the Directors.

The tobacco crop last year was smaller than in pre-war years and amounted to about six million ekes (7,500 tons). The peasants had not returned to their villages in sufficient numbers or obtained possession of the necessary animals in time for the sowing-season. The quality of the crop was, however, very high owing to the fact that much of the soil had lain fallow for several years. The scheme of sowings for the present year contemplates an output equal to that of pre-war years, about eight to ten million ekes (about 10,000 to 12,600 tons). Labour troubles have been rather general in the tobacco factories, where the workers are well-organised and aggressive. The chief bone of contention has been the question of the export of unmanipulated tobacco. Owing to the general rise in prices the American Companies have, to keep down the costs, been inclined to effect economies by exporting the tobacco unmanipulated. Apparently the manipulation would be less costly in America. If this tendency became general, a large number of workers would lose their employment. Hence the protest of organised labour. The question appears to be in abeyance for the

moment/

moment, but will become acute if unmanipulated tobacco is exported in large quantities. As regards wages, the Companies have made considerable concessions to their workers but successfully broke the strike of the extreme elements, whose demands were considered unreasonable by the employers. The latter are, however, far from being at the end of their labour troubles.

In spite of the unsatisfactory situation of Greek Macedonia, it cannot be said that the sufferings of the populations of either Salonica or the province have been extreme. Indeed, there has been much prosperity in town and country, due to the large amount of money introduced into these parts by the Allied Armies. Unfortunately, there are no signs that the wealth thrown into Macedonia by the war is being used for the development of the province. There is a general lack of confidence in the powers at the helm, and this distrust inclines the natives to withhold their money or get it out of the country. The agricultural development of the province is hindered by the uncertainty as to the expropriation laws. The principle of these laws is doubtless excellent. The big chifliks (agricultural estates), the heritage of a régime of oppression under Turkish feudal Beys, cannot be justified by the democratic principles of land-ownership prevailing in our times. On the other hand, Macedonia has been depopulated. Large tracts of land remain unoccupied and uncultivated. The landed proprietors, with a show of reason, argue that it is absurd to take their cultivated lands away, when there is available for peasant proprietors more than enough land which is now lying fallow. They accuse the Central Government of having adopted this expropriation policy for electoral purposes and without consideration/

consideration of the special conditions prevailing in Macedonia, which, for instance, cannot be compared with those justifying wholesale expropriation in Thessaly. The arguments of those interested parties must be regarded with suspicion, and no impartial person will maintain that there are not in Macedonia many cases in which expropriation is both equitable and expedient. But it is equally obvious that an undiscerning application of the law will result in putting still more land out of cultivation. In many places, the peasants have neither the knowledge or the capital necessary for profitable farming. On some farms there are hardly any peasants settled, the land being worked by casual labour engaged from the unsettled elements of the population such as the gypsies. To break up such estates at the present moment would be obviously inexpedient. No doubt the Government are counting on Greek immigration from the Caucasus and Turkey to supply the required race of peasant proprietors. Such immigrants from the Caucasus as I have come into contact with seem to be of an excellent type and very suitable for agricultural work. It is, however, doubtful how far the climatic conditions of Macedonia will suit them. I fear that these stalwart, healthy Greeks from the Caucasus are likely to succumb rapidly to the malaria of, for instance, the Struma valley. Apart from the problem of finding peasants for the properties to be distributed, there is another grave danger in an immediate application of the expropriation laws. It is almost certain that their applications will be influenced by political considerations. Venezelists will rarely be expropriated, and those who have, or are suspected of having, opposition tendencies will be the preferred victims of the experiment. Macedonia is mainly anti-Venezelist, and the bitterness of the majority will be intensified if its

richer/

richer and more influential members find their landed interests sacrificed in favour of the minority of unscrupulous clients who inevitably collect round any Government in Greece. The chances of pacification would thus be still further compromised.

The artificial prosperity acquired through the Allied occupation has, to some extent, mitigated the hardships involved by the high cost of living. It is to be feared, however, that, with the fall of the drachma, the future has greater hardships in store for Greek Macedonia. The question of ravitaillement is already becoming acute. Apparently a sort of Government monopoly for the importation of foodstuffs has been contemplated. The Government, according to this idea, would use the credits it possesses in America to purchase these commodities on terms with which the merchant, who has not these exchange facilities, could not compete. There are some obvious disadvantages in this scheme. The Government has neither the necessary knowledge nor the machinery for advantageous exploitation of the producing markets. In view of the highly centralised form of Greek Administration, the monopoly would be worked from Athens. The financial interests of the capital would hardly fail to influence the Government in this matter to their own advantage and to the detriment of Macedonia. The consumer's needs in Old Greece would always have the preference. Macedonia would often be on short commons while Athens enjoyed plenty. Moreover, a respectable section of the Salonica commercial community would be put out of business. A proposal has been made that a combination of Salonica merchants should be formed under Government supervision to import the flour required and that the Government should place at the disposal of this combination the necessary exchange. The flour thus
imported/

imported would be controlled by the local Department of Ravitaillement and only a fair profit allowed to the merchants. Possibly this suggestion may be utilised in the arrangements which will eventually have to be made to procure from abroad, at the most favourable rate of exchange available, the necessities of life for Macedonia. The absence of an industrial proletariat and the continuance of Martial Law have hitherto enabled the Greek Authorities to deal summarily with any manifestations of discontent by the working-classes. But it is doubtful whether this simple policy of repression can be indefinitely maintained. The lesser bourgeoisie is suffering even more than the manual workers from the high cost of living. This growing volume of popular discontent is especially dangerous in a province which is inclined to associate its misfortunes with the Venezelist régime. The situation has not yet excited apprehension owing to the large stocks in hand. But, as these stocks become exhausted and if the exchange continues to be unfavourable, a situation is bound to arise which must compel the active concern of the Greek Government.- There is actually a dearth of Sugar at Salonica. To replace local stocks the Government is apt to requisition consignments of sugar in transit for Serbia. No doubt it is more profitable to import sugar for Serbia, where higher prices can be obtained, than for the local market, where it is one of the articles under a not altogether illusory control. But to limit this transit trade in the interests of the Macedonian consumer by arbitrary requisition of consignments, perhaps urgently needed in Serbia is a shortsighted policy. It naturally irritates the Serbs, who are not without means of retaliation, and it disorganises Salonica commerce. Perhaps some system

of proportional licensing of sugar imports might solve the difficulty.

Generally permanent relief to the food situation can best be afforded by the development of the import trade from the non-Greek hinterland. Macedonia, when a unity under Turkish rule, was not only self-supporting in cereals but also exported considerable quantities. It is absurd for Greece to waste the little exchange she has available in purchasing at a heavy premium in America what she can obtain on advantageous terms from her immediate neighbours. But the development of the import trade from the interior can only be secured by granting the Serbs facilities in the transit trade of Salonica.

The commercial situation at Salonica can be conveniently considered solely from the point of view of the transit trade. Though the absence of statistics makes estimates more or less guess-work, I think it would be safe to calculate that 70% of the imports, other than cereals, into Salonica are in transit for ulterior destinations. Salonica only exists as a distribution centre, and if it loses that character its eclipse is inevitable.

The amputation of Salonica from its natural hinterland by the Balkan wars has been an economic misfortune for South Eastern Europe. The Greeks have hitherto done nothing to mitigate the harm done to trade by unnatural economic divisions of the peninsula in favour of national aspirations. In considering the present unsatisfactory state of affairs, it will be advisable to distinguish the temporary from the permanent factors of the problem.

The most obvious factors of a temporary nature are the Customs congestion and the exchange control.

The Customs congestion is due to the Allied Military

Occupation/

Occupation of a large part of the Customs warehouses. The result is that merchandise has to be left for days on the quays or in the lighters, exposed to the vagaries of the weather and frequent pilfering. The British Military Authorities are unable to hand over the sheds they occupy until they have cleared the stocks of military material awaiting shipment to various destinations. British Government ships are infrequently available, and at the present rate the process of clearance is likely to be long. It would seem desirable that the Ministry of Munitions should not insist on shipment by British Government boats. The stocks might be cleared comparatively quickly if authority were given to ship by every boat available. Any additional expense involved would be compensated by the gain to British trade, which is suffering from the present congestion. The warehousing accommodation, when entirely restored to the Customs, should, in view of the reduced volume of trade, suffice for present needs.

As the Regulations regarding the control of exchange apply to the whole of Greece, I need not analyse them here. In principle they are legitimate, perhaps inevitable. But their application to an emporium like Salonica must be disastrous. The Salonica merchant used to import to re-export, mainly to Serbia. Formerly, he was wont to purchase goods on his own account in Europe and store them here in "entrepôts réels", private bonded warehouses under official supervision. These goods he disposed of gradually in the most favourable market. The Serbian importer often used to come to Salonica and buy on the spot from these bonded supplies. The exchange regulations have put an end to this trade. The local merchant cannot export goods

to Serbia except against a guarantee that he will within a given time produce proof that he has either imported goods to a corresponding amount or that he has not bought with drachma the goods to be exported. The danger in the situation created by these restrictions is obvious. The Serbian importer is forced into direct relations with the producing country, and the Salonica merchant falls out of the scheme. Salonica ceases to be a mart and degenerates into a forwarding centre. The Serbian, having found his way to the producing countries, may find it profitable to continue these direct relations and to dispense permanently with the Salonica middle-man. It is possible that present economic conditions demand this sacrifice of Salonica. I would like to think that the Greek Government have fully realised the peril. I doubt, anyhow, whether the possibilities of the situation have been carefully examined by the competent authorities. A Commission representing financial and commercial interests might well be constituted to study the position and ascertain whether there is any method of conciliating the interests of Greek exchange with those of Salonica as emporium of the Balkans. After all, the Greek's essential function is that of a middle-man, and he is at present committing commercial suicide at Salonica. It is worth his while to try and discover some means of avoiding this heroic extremity.

The permanent factors of the transit problem are the rivalry of the Piraeus and Greek administrative inadequacy.

There can be no doubt that Salonica is sacrificed to the Piraeus. The financial and commercial interests of the Piraeus exercise a powerful influence over the Government. They have the advantage of being at the elbow of the Central Authorities, and the Macedonians are far from the centre of favours. This Piraeus clique has not scrupled^{to} subordinate

the interests of Greater Greece, the realisation of a race's long-cherished dreams, to a narrow and short-sighted policy which aims at concentrating Greek commerce at the gates of the Capital. Through its influence with the Government this clique uses the administrative machine to persecute Salonica and divert its trade to the Piraeus. To what absurd extents this policy can be carried was seen last year in the handling of grain shipments. At a time when the Piraeus was suffering from acute congestion, when dock labour was scarce and costly, when Macedonia was in urgent need of flour at the lowest prices possible, grain vessels under Greek Government charter were discharging at the Piraeus cargoes for trans-shipment thence to Salonica. In many of the administrative acts adversely affecting the fortunes of Salonica the hand of this selfish clique can be detected, and there seems no immediate prospect of relief from this oppression.

The factor of Greek administrative inadequacy is even more serious, and more fundamental. The Greek Administration is highly centralised. The discretionary powers of the provincial authorities are insignificant, and the most trivial questions have to be referred to Athens for decision. The Athenian Department concerned is often incompetent, generally uninformed of local conditions, and always slow to act. When to this cumbersome procedure is added the shortage of trained local officials, it is perhaps surprising that things are not much worse than they are. This administrative muddle of course affects all branches of provincial activity, but it more especially concerns ^{us} in its relation to the commerce of Salonica. The Turk was even more incompetent administratively than the Greek, but he left the higher direction of the port, the

Customs and the railways in foreign hands. His apathy, if it precluded the development of the province, did not obstruct the movement of trade. The Greek is more jealous of foreign interference, and his administrative incompetence is a positive hindrance to commerce. In a port of transit all sorts of questions, trivial and important, must continually be arising which call for liberal interpretations of regulations, for prompt solutions, if the movement of trade is not to be unduly restricted. The transit trade to Serbia has suffered severely, is still suffering, from the pedantic application of multifarious regulations, from the perpetual delays involved in references to Athens, from the incompetence of minor local Officials. This obstruction has exasperated the Serbs and is the despair of the Salonica merchant, who looks back regretfully to the facilities enjoyed in the days of Turkish rule.

Decentralisation is the remedy which is universally invoked, and the Governor General, with the sanction of Mr. Venizelos, is studying, in consultation with the heads of the local departments, a scheme of decentralisation for Macedonia. There are, however, grave objections to the immediate application of this principle on a large scale. Local Government, to be successful, requires trained officials and the control of public opinion expressed through elected assemblies. Neither of these elements exists to-day in Macedonia. Greece has grown too quickly, and her few trained officials are insufficient for spreading over her new territories. The Municipal Assemblies in Macedonia are composed by official nomination a sudden transfer of extensive powers from the Ministries to the provincial administrations might, in these circumstances be far from a blessing. Ministers at Athens are sometimes competent: they are occasionally even honest.

They/

They are, anyhow, men of the world, whose vision has been widened by contact with the governing circles in Western Europe. Their control gives some assurance that while they may not be sympathetic to provincial interests, the individual problems of local populations will be considered without petty malice. No such assurance would be offered by omnipotent local administrations, often composed of ignorant narrow-minded nonentities. Mr. Adossides, with whom I have had occasion to discuss this question academically, is alive to these dangers of decentralisation. His solution of the difficulty would be in the direction of freeing the local administrations from the leading-strings of the Ministers at Athens and subordinating them to the Governor General, who would of course be responsible to the Cabinet. He said that he had made a suggestion in this sense to Mr. Venizelos, who humourously remarked that he (Mr. Adossides) wished to govern like a Turkish potentate. The inconveniences of concentrating so much power in the hands of the Governor General are probably less serious than these of the present system. If the Governors were selected with care and local representative control developed, the change would, I think, tend to be beneficial. Mr. Adossides, for instance, or Mr. Iliakis, the Governor General of Western Macedonia, could be trusted not to abuse their powers. I am not so confident about Mr. Getsis, Governor General of Eastern Macedonia. Anyhow, it is a choice of evils, and some risks are worth taking. The present state of affairs is not only detrimental to foreign commercial interests but constitutes a peril for the Venezelist regime. The Macedonians are so discontented with this disastrous Athenian control of their affairs that they would probably welcome any change of regime in the hope of alleviation. Since the Greek occupation they have been almost continually under a Venezelist administration, and their experience has not been fortunate. They

are unable to realise that the rule of any other political party would be as bad, if not worse. The prestige of the dethroned monarch, the "Liberator" of Salónica, is still great. It is the exception to meet a genuine Venezelist among the better Greeks here, though, as a rule, few venture to air their anti-Venezelist opinions, except to foreigners. The continued mismanagement of Macedonia by the present Athenian oligarchy and its provincial satellites contributes powerfully to stimulate Royalist sympathies. I have little doubt that a plebiscite to-day in Macedonia, if effected with real guarantees of impartiality and immunity, would show a considerable majority in favour of the Ex-King. Fortunately, in Greece, as in other European countries, the Government which "makes" the elections has means of influencing the electorate in its favour. Yet it is imprudent to disregard this general discontent, which, in spite of administrative repression, may eventually find relief in effective hostility to the Government of Mr. Venezelos.

In spite of administrative obstruction, the volume of imports into Salonica appears to have been increasing fairly continuously during the last twelve months. Serbia is in urgent need of manufactured goods and must get them through Salonica, no matter what difficulties have to be encountered. However, when orders placed abroad before the decline of the drachma and the further collapse of the dinar have been executed there is likely to be a notable falling off in imports. The present rates of exchange for the dollar and the pound sterling are so unfavourable that they must restrict business with England and America, at present the Chief supplying countries. The absence of

/statistics

statistics renders impossible any analysis of imports and I propose only to discuss the question of international competition on general lines.

The demand is so much greater than the supply that there is at present no competition in the proper sense of the word. England has been unable to cope with the orders which Salonica firms would have liked to place there, and the other producing countries of Europe are even less prepared to meet Balkan demands on their production. The present state of affairs does not provide more than vague indications of the foreign competition we shall have to meet in the future.

After the ratification of peace with Germany former Salonica representatives of German firms hurried off to Berlin in the hope of finding stocks available for export. They returned disappointed and pessimistic about the future supplying capacities of Germany. Hitherto the quantity of German goods which, mainly through Rotterdam by the Royal Netherlands boats, have been brought to Salonica is negligible. Obviously Central Europe, if only through advantage of geographical position, must play an important part in the trade of the Balkans and deprive us of such of the business we are at present monopolising owing to the economic prostration of our late enemies. The date of their appearance in these markets depends on political and economic factors beyond the sphere of my competence.

The prospect of American competition can be faced with equanimity. The Americans will supply foodstuffs, fats and mineral oils, in which we cannot compete, and a few American specialities such as motor-cars, sewing-machines, type-writers, cabs, certain classes of machinery and tools etc., In other staple lines we or our European rivals

/sust

must drive them out of the market. The American is not a merchant, nor has he yet mastered the elements of foreign trade. He is not sufficiently scrupulous in the execution of orders. The quality of his articles, even of his agricultural machinery has disappointed the Macedonian buyer. He is still further handicapped by distance, and the present premium of the dollar is almost prohibitive. It would seem, however, that the Americans are more optimistic than I am regarding their prospects in Macedonia. They are making a great show of activity here. Their ~~III~~ Consulate General is elaborately staffed and equipped. Their Red Cross advertises its charity and American manufactures widely and ineffectively. An American Free Dispensary has been established in the town. The American School and Mission, reinforced, have resumed their educational efforts. The American Y.M.C.A. endeavours to ingratiate itself with the Greek soldiery American destroyers have been regularly visiting the port. The local press is worked to give publicity to things and persons American. All this bustling and expensive activity has presumably economic aims, which are doomed to disappointment.

France is not likely to be a dangerous competitor. She is not enterprising in commercial matters. Her greatest asset has always been superior workmanship and the general tendency of the times is to prefer quantity to quality. It is doubtful how far the French can adapt themselves to the degenerate taste of the average consumer to-day. We shall not be able to deprive them of their lead in the luxury trades, and their material and spiritual investments in these parts must bring them a respectable amount of business. They are likely to play a considerable part in the reconstruction of the town if it is ever to

be reconstructed. They contemplate agricultural enterprise in Macedonia, and General BONNIER has a scheme for financing the exploitation of agricultural land on a large scale. He, like previous European pioneers in Greece, is likely to find that administrative difficulties will hamper his project and perhaps render it abortive. The "Office Commercial" under the wing of the French Consulate, continues to advertise French wares but its activities seem still to be of a rather academic nature. French enterprise here merits careful watching, but it need not cause us lively anxiety.

Belgium, if she is to make a normal economic recovery is bound to regain her position here in metals (iron-bars and plates, iron sheets, wire T-iron nails and screws) in sole leather, in window-glass. In some of these articles we shall be unable to compete with her successfully, in others our prospects of successful competition are dubious.

Spain first appeared in this market during the war owing to the fact that none of the usual European supplying countries could furnish goods at all. Spanish goods are poor in quality, but they are still coming in at a steady but moderate rate, simply because of the shortage of supplies from elsewhere. When conditions in Europe have become more normal, Spain will naturally drop out of this market.

Italy is by far the most dangerous competitor at present in view. She has been industrially created by the war, and she has very definite ambitions in these parts. The Baron di San Severino, who was appointed two years ago Commercial Delegate to Macedonia, while evincing no eagerness to take up his post at Salonica, has lately displayed considerable rhetorical enthusiasm in Italy about Italian trade with the Balkans. Although his oratory shows little sign of any intimate knowledge of facts, his exhortations to Italian business men are

/likely

likely to fall on favourable soil. Anyhow, Italy's economic thrust in the Eastern Mediterranean is as obvious as inevitable. Her shipping, with the recent addition of the excellent Austrian Lloyd fleet she has appropriated, provides her with adequate transport. She has the advantage of proximity to the market. She produces articles moderate in price and quality, eminently suitable for this market. There is a good Italian School and a large Italian colony here, organised for co-operation with its Consulate, which is generously staffed and has recently moved to palatial quarters. Unless political conditions in Italy unduly impede her recovery from the effects of the war, she is bound to become a keen competitor here. Her competition is likely to be especially troublesome in textiles.

I have the honour to transmit herewith a memorandum by Mr. Acting Vice-Consul Cusden regarding shipping at Salonica. It will be noticed that none of the boats of the regular British services are scheduled to touch at Salonica on the return journey, though very occasionally one or other of them does actually look in here on the way back from the Black Sea. There are some irregular sailings of boats from England which take special return cargoes from Salonica, such as magnesite. It will be noted that England, Italy and America are best served in the matter of shipping and that France's shipping is still inconsiderable. The Italian boats touch fairly frequently at Salonica on the return journey, and this reciprocal movement of trade is of course a factor in Italy's favour.

/In

In concluding this review of the economic situation in Greek Macedonia, I would lay stress on the interest which the fate of Salonica has for us. Salonica can only justify its existence as an emporium and transit port for the Balkans. In my despatch No. 68 of September 11th last and in the course of this report I have endeavoured to show how gravely this vital function of Salonica is being compromised by Greek mismanagement. I have the keenest sympathy for the Greeks. I doubt whether at any other post I have had such pleasant relations with the higher local authorities, civil and military, and with unofficial personages. I do not share the prejudices of my countrymen here regarding the Greeks. These prejudices have often unworthy motives. Foreigners under the Turks had a privileged position which they frequently abused with impunity. They lost that favoured position with the advent of the Greeks, and their resentment has generally been manifested by indiscriminate depreciation of everything Greek. No allowances are made for the difficulties of a young state, recently delivered from a corrupting servitude of centuries, of an administration suddenly faced with the problem of finding officials for territory doubled in size, of the abnormal conditions of almost continuous war which succeeded the Greek occupation. No account is taken of what has been accomplished in Old Greece and the promise this achievement contains for the ultimate welfare of the new territories. But when every allowance is made for the peculiar circumstances of the case, the most friendly critic will hardly maintain that the Greeks are good administrators. They are intelligent and enterprising, they view things from an European angle, they are full of patriotism

patriotism, and they have many other virtues. But administrative capacity is not one of them. The additional extension of territory they are about to receive will still further strain their administrative resources and react adversely on Salonica. Perhaps a couple of generations would suffice to produce a class of trained officials who would be able to cope adequately, if not brilliantly, with the problem of a great emporium like this. But, meanwhile, Salonica may be commercially dead or no longer Greek. Trade cannot afford to wait, and, if obstructed in one direction, must either forcibly remove the obstacle or seek other channels for its passage.

I venture to think that, when more urgent problems are disposed of, we shall have to consider seriously whether we can remain passive spectators of the decline of Salonica. We are at present the principal importers into the Balkans, and Salonica is our chief port of entry. Possibly our commerce may adjust itself to a displacement of trade, though this is not at all certain. The economic machinery here is adjusted to our advantage. Long established connections constitute valuable assets in commerce. If this movement of trade is displaced, we may have to struggle at a disadvantage with our competitors to establish ourselves at new centres of distribution. However, it may be that our economic interests in these parts are not so vital as to justify active concern in the fate of Salonica. After all, the Balkans are really a market for the Continent of Europe more than for Great Britain. Our pre-war volume of Balkan trade was a drop in the ocean of Britain's world trade. At present, we have the lion's share of the imports, simply because industrially we have been able to recover sooner than the other European producers,

producers, who have suffered more than we from the war. But in the end the Continent, in view of geographical advantages and the more suitable nature of its products, is bound to come into its own here. With such a prospect before us, we can perhaps afford to regard the obstruction of this trade channel with composure. It remains to be considered whether our political interests are not concerned by the question of Salonica.

If it is to our political interest that the Greeks should hold the Aegean littoral, we can hardly disinterest ourselves of the economic problem of Salonica. It is difficult to believe that the vigorous Slav populations of the interior will permanently acquiesce in economic exclusion from the Aegean by a narrow strip of Greek coast-land. Their unrest will be accentuated if their access to the Adriatic is circumscribed. The surest way to consolidate Greek domination along the Aegean coast and to allay the Balkan fever is to restore to Salonica its natural function of emporium for South Eastern Europe. This can only be done by some sort of European intervention. This intervention could be extremely limited, confined only to keeping open the channels of trade between Europe and the Balkans through Greece. The object in view could be attained by the establishment of a Free Port at Salonica under European technical control and the imposition of a similar control over the Salonica-Guevgeli and Salonica-Monastir railways. The control would have to be effective and freed from Greek administrative interference in matters of detail. I do not think, for instance, that the sort of assistance which the French Railway Mission is giving would be sufficient. That Mission has inadequate executive powers, and its advice need not be taken. Perhaps it might be

found possible to vest the control in an International Commission, on which Greece would be equally represented with the Protecting Powers. England and France. These two Powers, who can be suspected of no territorial aims in Macedonia, would seem especially qualified for the leading parts in any such scheme. Doubtless Italy and Serbia would also have to be represented on the Commission, and later, when the memory of the war has grown fainter, Bulgaria too. The opportunity for establishing the control might be provided by the loans which Greece will doubtless require from England and France for the development of her new territories.

Such a scheme may be considered impracticable. Possibly some remedy on these lines, but less drastic, may be found. Perhaps even any intervention of this nature may be out of the question. In that event, we must be prepared for the further decline of Salonica and for the possibility that the Slav flood, now pent up in the interior, may one day burst through unnatural economic dams and, descending to the Aegean, impose violently on Greece abdication of sovereignty far more extreme than that involved in her consent to a very limited technical control, by the friendly Western Powers of the Port of Salonica and its communications with the hinterland.

I have the honour to be,

My Lord,

Your Lordship's most obedient

humble Servant,

(Signed) W.A.SMART